

dziesiątych. Podstawę prawną stanowi ustawa z dnia 16 marca 2001 r., regulująca warunki prowadzenia produkcji rolnej metodami ekologicznymi, system kontroli i certyfikacji tej produkcji oraz obrót produktami rolnictwa ekologicznego i ich znakowanie [Dz.U. 2001 Nr 38, poz. 452].

Rolnictwo ekologiczne charakteryzuje priorytetowe podejście do ochrony środowiska przyrodniczego, wzrostu i utrzymania żyzności gleb, poprawy jakości produktów rolnych oraz kształtowania i pielęgnowania krajobrazu. Cele te są realizowane z jednej strony przez całkowite wyeliminowanie chemicznych środków produkcji, z drugiej zaś przez wielostronny płodozmian, nawożenie organiczne, a także mechaniczne i biologiczne zwalczanie chwastów [Runowski 1996].

Celem artykułu jest przedstawienie aktualnego stanu rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce i w województwie lubelskim na tle Unii Europejskiej oraz wskazanie uwarunkowań rozwojowych występujących na Lubelszczyźnie.

METODY

Przeprowadzono analizę porównawczą i tabelaryczną, wykorzystując w tym celu dane statystyczne z opracowania GUS: Ochrona Środowiska 2003, dotyczące liczby gospodarstw i powierzchni upraw ekologicznych w Unii Europejskiej oraz w Polsce. Perspektywy rozwojowe rolnictwa ekologicznego na Lubelszczyźnie scharakteryzowano, wykorzystując metodę analizy SWOT.

WYNIKI

Porównanie sytuacji rolnictwa ekologicznego w Unii Europejskiej i w Polsce. Jedną z przyczyn powstania koncepcji rolnictwa organicznego (ekologicznego) w krajach rozwiniętych było negatywne oddziaływanie rolnictwa industrialnego na środowisko naturalne. Nawozy mineralne, środki ochrony roślin przyczyniły się do wzrostu plonów i poprawy produktywności w rolnictwie, ale kosztem tego była i nadal jest degradacja środowiska, rabunkowa gospodarka surowcowa i wreszcie pogorszenie stanu zdrowia ludzi i zwierząt.

Równie ważnym motywem była potrzeba redukcji nadwyżek produkcyjnych żywności. Zamiast dopłacać do nadprodukcji, uruchomiono wsparcie finansowe dla rozwoju rolnictwa ekologicznego, które ogranicza skalę produkcji i jednocześnie realizuje istotne funkcje społeczne, np. redukcję bezrobocia na terenach wiejskich [Woś, Zegar 2002].

Tabela 1. Rolnictwo ekologiczne w krajach członkowskich UE i w Polsce
 Table 1. Ecological agriculture in EU countries and in Poland

Kraj Country	Gospodarstwa ekologiczne Ecological farms		Powierzchnia użytków rolnych gospodarstw ekologicznych Arable lands area in ecological farms	
	liczba number	% gospodarstw ogółem % farms totally	tys. ha in thousand ha	% użytków rolnych ogółem % arable lands totally
Polska (Poland)	1977	0,08	53,5	0,36
UE Ogółem (EU Total)	142348	2,04	4442,9	3,24
Austria	18292	9,30	285,5	11,30
Belgia (Belgium)	694	1,03	22,4	1,61
Dania (Denmark)	3525	5,58	174,6	6,51
Finlandia (Finland)	4983	6,40	147,9	6,60
Francja (France)	10364	1,55	419,8	1,40
Niemcy (Germany)	14703	3,28	632,2	3,70
Grecja (Greece)	6680	0,81	31,1	0,60
Irlandia (Ireland)	997	0,69	30,1	0,68
Włochy (Italy)	56440	2,44	1230,0	7,94
Luksemburg (Luxemburg)	48	1,60	2,1	1,71
Holandia (Holland)	1528	1,42	38,0	1,94
Portugalia (Portugal)	917	0,22	70,9	1,80
Hiszpania (Spain)	15607	1,29	485,1	1,66
Szwecja (Sweden)	3589	4,01	193,6	6,30
W. Brytania (G. Britain)	3981	1,71	679,6	3,96

Ochrona Środowiska 2003, GUS, 2003, 468

Skutkiem działań podjętych w Unii Europejskiej jest intensywny wzrost liczby gospodarstw ekologicznych – począwszy od 1990 roku o około 20% rocznie. W latach 1990–1995 powierzchnia upraw ekologicznych zwiększyła się pięciokrotnie. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych stanowiła ona średnio 2% powierzchni ogółu użytków rolnych, zaś na koniec 2002 roku około 3,3%. Dla porównania w Polsce w 2002 roku było 1977 gospodarstw ekologicznych (142348 w UE) i prawie 54 tys. ha upraw (4443 tys. ha w UE), co stanowiło około 0,4% użytków rolnych. Państwa Unii Europejskiej charakteryzuje wysokie zróżnicowanie liczby gospodarstw i upraw ekologicznych. Krajem o najwyższym udziale produkcji ekologicznej jest Austria (9,3%; 11,3%), zaś Włochy posiadają najwięcej gospodarstw i upraw ekologicznych w ujęciu bezwzględnym (56440; 1230 tys. ha). Wśród państw o najmniejszym udziale gospodarstw ekologicznych w działalności rolniczej wymienić należy: Portugalię (0,22%), Irlandię (0,69%) i Grecję (0,81%), które charakteryzują się również niskimi udziałami powierzchni upraw ekologicznych (tab. 1).

Czynnikiem warunkującym rozwój rolnictwa ekologicznego jest popyt zgłaszany na żywność ekologiczną. Rynek żywności ekologicznej jest nadal słabo rozwinięty, ale wszystko wskazuje na to, że w niedalekiej przyszłości będzie stanowił znaczące źródło zaspokajania potrzeb żywnościowych ludności. Popyt na żywność ekologiczną kształtowany jest m.in. przez rosnącą świadomość ekologiczną, potrzebę zapobiegania chorobom cywilizacyjnym, wzrost poziomu dobrobytu (ceny produktów ekologicznych są wyższe o około 15-30% od żywności standardowej) oraz ochronę środowiska [Woś, Zegar 2002].

Rozwijający się rynek produktów ekologicznych jest szansą dla polskiego rolnictwa. Przewaga Polski nad większością państw UE wynika przede wszystkim ze względnie naturalnego charakteru rodzimej produkcji rolniczej. Czynniki decydującymi w tym przypadku o rozwoju rolnictwa ekologicznego są: stosunkowo duża powierzchnia użytków rolnych na 1 mieszkańca, wysokie zasoby siły roboczej, niski stopień skażenia środowiska naturalnego (mniejsze zanieczyszczenie gleb i wód gruntowych, niski stopień wykorzystania nawozów mineralnych i środków ochrony roślin, itd.), opóźnienie w stosunku do zachodnich sposobów gospodarowania, tj. mniejsza specjalizacja i koncentracja, tradycyjne technologie [Kociszewska, Kociszewski 1998].

Pomimo sprzyjających uwarunkowań rolnictwo ekologiczne rozwija się w Polsce znacznie wolniej niż w krajach Europy Zachodniej. Jedną z przyczyn jest fakt, iż do 1999 roku nie istniał praktycznie system wsparcia finansowego dla tego typu działalności. Dopiero na mocy Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej w sprawie stawek dotacji przedmiotowych dla różnych podmiotów wykonujących zadania na rzecz rolnictwa wprowadzono dotacje do upraw ekologicznych [Dz.U. 2002 Nr 65, poz.595]. Początkowo ich wysokość wynosiła średnio niecałe 160 zł. W 2003 roku średnia stawka dotacji do 1 ha upraw ekologicznych wynosiła już około 400 zł, zaś na dofinansowanie kosztów kontroli gospodarstw przeznaczono średnio około 600 zł (na jedno gospodarstwo). Podjęte działania zaczynają powoli przynosić efekty w postaci szerszego zainteresowania tą formą uprawy ziemi [Rytko 2000].

Uwarunkowania rozwoju rolnictwa ekologicznego w województwie lubelskim. Funkcjonowanie gospodarstw ekologicznych w Polsce jest regionalnie zróżnicowane. Dogodne warunki przyrodnicze dla rozwoju rolnictwa ekologicznego posiada województwo lubelskie, należące do grona regionów o największej liczbie gospodarstw ekologicznych (tab. 2).

W ogólnej powierzchni Lubelszczyzny największy udział mają użytki rolne, które stanowią ponad 68% oraz lasy z ponad 22% udziałem. Prawie połowa gleb należy do najwyższych klas bonitacyjnych, co stwarza korzystne warunki rolnicze. Według oceny IUNG wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej

dla województwa wynosi 73,5 pkt. i jest o 6,9 pkt. wyższy od średniej krajowej (66,6 pkt.). Najkorzystniejsze warunki przyrodnicze z punktu widzenia produkcji rolnej posiadają obszary byłego województwa zamojskiego, z wyjątkiem powiatu biłgorajskiego.

Województwo lubelskie charakteryzują stosunkowo wysokie walory przyrodnicze, różnorodność biologiczna i krajobrazowa. Na system obszarów chronionych składają się: dwa parki narodowe – Roztoczański i Poleski, 17 parków krajobrazowych, 17 obszarów chronionego krajobrazu, 83 rezerwaty przyrody [Raport o stanie środowiska woj. lubelskiego w 2002 roku. 2003; Krasowicz 2000].

Według danych tabeli 2 województwo lubelskie z prawie 13% udziałem zajmuje w Polsce trzecie miejsce pod względem liczby gospodarstw ekologicznych (253). Lepsze wskaźniki posiadają jedynie województwa świętokrzyskie (około 20% – 388) i małopolskie (13,5% – 266). Biorąc pod uwagę powierzchnię ekologicznych użytków rolnych, Lubelszczyzna wypada słabiej, plasując się z 6,5% udziałem na siódmej pozycji w Polsce. Najlepiej pod tym względem prezentuje się województwo warmińsko-mazurskie (prawie 15%), natomiast listę zamykają województwa śląskie i opolskie (0,5% każde).

W strukturze rodzajowej upraw ekologicznych w województwie lubelskim dominują uprawy rolnicze (ponad 60%) oraz łąki i pastwiska (prawie 20%), zaś najmniejszy udział mają uprawy sadownicze (niecałe 2%). Warto dodać, iż pod względem powierzchni plantacji jagodowych Lubelszczyzna zajmuje pierwsze miejsce w Polsce (1/3 wszystkich upraw) [Ochrona środowiska 2003, GUS, 2003, 123–124 i 468].

Dalszy rozwój rolnictwa ekologicznego w regionie uwarunkowany będzie wieloma czynnikami zarówno o charakterze wewnętrznym, jak i zewnętrznym. Przedstawiona identyfikacja mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń województwa lubelskiego (analiza SWOT) skoncentrowana jest na najważniejszych aspektach, decydujących o funkcjonowaniu rolnictwa ekologicznego.

Mocne strony: 1. Wciąż niezagospodarowane wysokie zasoby siły roboczej (rolnictwo ekologiczne jest pracochłonne). 2. Wysoki udział terenów o dobrych i bardzo dobrych glebach. 3. Rozwijająca się nowoczesna infrastruktura zbytu produktów rolnych. 4. Istniejący duży potencjał bazy naukowo-badawczej i innowacyjnej dla rolnictwa. 5. Stosunkowo mało zanieczyszczone środowisko przyrodnicze z punktu widzenia możliwości ekologizacji produkcji rolnej (niski poziom stosowania nawozów mineralnych i środków ochrony roślin).

Szanse na przyszłość: 1. Tworzenie marketingu branżowego w rolnictwie i organizacji grup producenckich. 2. Poprawa stanu niektórych komponentów środowiska, zwłaszcza flory, poprzez zaplanowane działania proekologiczne. 3. Upowszechnianie ekologicznych form rolnictwa i produkcji zdrowej żywności.

Tabela 2. Ekologiczne gospodarstwa rolne według województw w 2002 roku
Table 2. Ecological farms according to regions in 2002

Województwo Region	Liczba gospodarstw ekologicznych Numer of ecological farms			Powierzchnia użytków rolnych (w ha) Arable lands area (in ha)		
	ogółem total (%)	z certyfikatem with certificate	I i II rok prze- stawiania I and II year of change	ogółem total (%)	z certyfikatem with certificate	I i II rok przestawiania I and II year of change
Polska (Poland)	1977 (100)	882	1095	43827,5 (100)	20861,5	22966
Lubelskie	253 (12,8)	162	91	2865,23 (6,5)	1787,0	1078,23
Dolnośląskie	82 (4,1)	37	45	4172,2 (9,5)	2044,8	2127,4
Kujawsko-po- morskie	63 (3,2)	45	18	1140,54 (2,6)	644,16	496,38
Lubuskie	22 (1,1)	17	5	1374,73 (3,1)	1250,2	124,53
Łódzkie	34 (1,7)	19	15	504,17 (1,2)	355,07	149,1
Małopolskie	266 (13,5)	86	180	4360,6 (10,0)	1404,1	2956,5
Mazowieckie	232 (11,7)	123	109	2825,81 (6,4)	1389,5	1436,31
Opolskie	16 (0,8)	7	9	203,17 (0,5)	59,38	143,79
Podkarpackie	231 (11,7)	48	183	5581,9 (12,7)	2710,5	2871,4
Podlaskie	103 (5,2)	30	73	2012,01 (4,6)	749,73	1262,28
Pomorskie	39 (2,0)	23	16	1952 (4,5)	1249,6	702,4
Śląskie	36 (1,8)	12	24	226,04 (0,5)	41,41	184,63
Świętokrzyskie	388 (19,6)	180	208	3212,95 (7,3)	1381,5	1831,45
Warmińsko- mazurskie	104 (5,3)	49	55	6316,5 (14,4)	3035,5	3281
Wielkopolskie	39 (2,0)	28	11	1439,84 (3,3)	1123,5	316,34
Zachodniopo- morskie	69 (3,5)	16	53	5639,2 (12,9)	1635,1	4004,1

Ochrona Środowiska 2003, GUS, 2003, 123–124

Słabe strony: 1. Ogólnie niski poziom rozwoju gospodarczego regionu, niskie dochody ludności. 2. Niski poziom nowoczesności technologicznej produkcji. 3. Brak zaplecza materialnego wielkiego handlu, w tym targów i wystaw handlowych o znaczeniu międzynarodowym. 4. Niski stopień zamożności gospodarstw

rolnych oraz niska skłonność do inwestowania i wdrażania innowacyjności rolnej. 5. Trudności w zbyciu produktów rolnych (brak rozwiniętego rynku żywności ekologicznej). 6. Niski poziom wykształcenia rolników, a co się z tym wiąże niski poziom świadomości ekologicznej.

Zagrożenia: 1. Niski poziom nasycenia kapitałem po stronie producentów i konsumentów. 2. Postępujące ubożenie wsi, brak dochodów ze źródeł pozarolniczych. 3. Słabe zabezpieczenie gleb przed erozją [Strategia rozwoju woj. lubelskiego Urzędu Marszałkowskiego w Lublinie, 2000].

WNIOSKI

1. Sektor rolnictwa ekologicznego odgrywa w Polsce, w tym województwie lubelskim coraz większe znaczenie, jednak tempo jego rozwoju jest zdecydowanie niższe w porównaniu z analogicznymi wskaźnikami w Unii Europejskiej.

2. Brak prężnego rynku dla produktów ekologicznych, wyższe ceny żywności ekologicznej (o 15–30%), trudna sytuacja ekonomiczna polskiego rolnictwa oraz słabo rozwinięte działania marketingowe – główne bariery, które mogą hamować dalszy rozwój branży ekologicznej w Polsce.

3. Województwo lubelskie, posiadające obszary niezanieczyszczone (tylko 3% obszaru charakteryzuje się podwyższonym stopniem zanieczyszczeń metalami ciężkimi) i wieloletnie doświadczenie w stosowaniu tradycyjnych metod gospodarowania, ma bardzo dobre warunki wyjściowe do rozwoju rolnictwa ekologicznego. Świadczy o tym wysoka trzecia pozycja regionu w Polsce pod względem liczby gospodarstw ekologicznych.

4. Jednak sprzyjające warunki środowiskowe Lubelszczyzny to zdecydowanie za mało, aby móc myśleć o stworzeniu w tym województwie kompleksowego systemu produkcji ekologicznej. Niekorzystna sytuacja dochodowa ludności pozarolniczej będzie jeszcze przez długi czas barierą dla energicznego rozwoju rolnictwa ekologicznego, podobnie jak niska skłonność gospodarstw do inwestowania i wdrażania innowacyjności rolnej.

5. Potrzebne są zdecydowane działania edukacyjne, promujące ekologiczne metody produkcji rolnej oraz dalsze rozwijanie form wsparcia finansowego dla tej produkcji. Udział w targach i wystawach, reklamowanie Lubelszczyzny jako regionu „zielonego” – to tylko niektóre z rozwiązań.

6. Dla rozwoju rolnictwa ekologicznego na większą skalę, potrzebne jest stworzenie nowego lub przystosowanie już istniejącego zaplecza przetwórczego i sieci dystrybucyjnej. Brak jest obecnie silnej organizacji zrzeszającej duży procent producentów i zakładów przetwórczych, dlatego władze województwa powinny wspierać działania prowadzące do ich integracji.

PIŚMIENNICTWO

- Krasowicz S. 2000. Uwarunkowania rozwoju zrównoważonego obszarów wiejskich Lubelszczyzny. *Roczniki Naukowe SERiA* 2, 4, 162–166.
- Kociszewska I., Kociszewski K. 1998. Rolnictwo ekologiczne w procesie integracji Polski z Unią Europejską. W: *Sterowanie ekorozwojem – regionalne i gospodarcze aspekty ekorozwoju*. 3, 189–197.
- Runowski H. 1996. Ograniczenia i szanse rolnictwa ekologicznego. *SGGW*, 8–9.
- Rytko A. 2000. Rolnictwo ekologiczne a integracja europejska. *Roczniki Naukowe SERiA* 2, 4, 193–198.
- Woś A., Zegar J.S. 2002. Rolnictwo społecznie zrównoważone. *IERiGŻ* 57 i 59.